

35. Edebi Metin Çevirilerinde Ara Dil Kullanımı: Necip Mahfuz'un Hırsız ve Köpekler Romanı Örneđi¹

Selin DALMIŐ² & Gürkan DAĐBAŐI³

APA: Dalmış, S. & Dağbaşı, G. (2024). Edebi Metin Çevirilerinde Ara Dil Kullanımı: Necip Mahfuz'un Hırsız ve Köpekler Romanı Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 521-536. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980991>

Öz

Ara dil çevirisi geçmişte daha fazla tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıksa da çevrilecek eserin, kaynak dilden nitelikli bir şekilde çeviri gerçekleştirecek çevirmen bulunamaması, ara dilden çeviri yapacak olan çevirmenin daha nitelikli olması veya yayınevinin tercihleri gibi sebeplerle günümüzde de tercih edilebilmektedir. Bu çalışmada yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte Tanzimat döneminde sıklıkla karşımıza çıkan ve günümüzde de başvurulan ara dil çevirisinin edebi metin çevirisinde ne gibi sorunlara yol açtığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Necip Mahfuzun Hırsız ve Köpekler romanının, ara dil İngilizceden ve kaynak dil Arapçadan yapılan çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme kısmında kaynak dil Arapçadan, Rahmi ER tarafından yapılan çevirisi E.M.1, çevirmen Avi PARDO tarafından ara dil İngilizceden yapılan çevirisi E.M.2 şeklinde isimlendirilmiştir. Araştırmada özellikle kaynak dil olan Arapçadan yapılan çevirilerde eksiltme, aşırı yorumlama gibi hedef dile taşıman mesajı doğrudan olumsuz etkileyen problemlere neredeyse rastlanmamıştır. Kaynak metne oldukça bağlı kalarak yapılan çeviriler çoğunluktadır. Ara dil yoluyla yapılan çevirilerde ise sözcüğü sözcüğüne yapılan çeviriler de mevcut olmasına rağmen anlam yitiminin engellenemediği, çevirilerin büyük bir bölümünde kayıpların ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ara dil kullanılarak yapılan çevirilerde doğrudan çevirilere nazaran daha çok çeviri kaybı yaşanmıştır. Zaman zaman sadece bir kelime değil bir cümlenin tamamının çeviriden eksiltilmesi gibi yöntemler metin içi bağdaşıklığı da olumsuz etkilemiştir.

Anahtar kelimeler: Çeviri, Ara Dil, Edebi Türler, Necip Mahfuz, Çeviribilim

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "Arapçadan Türkçeye Ara Dil Kullanılarak Yapılan Edebi Metin Çevirilerinin Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezi çalışması kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

ıkar atışması: ıkar atışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %20

Etik şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 24.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980991>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / ift Taraflı Körleme

² Yüksek lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı / Graduate Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Studies, Department of Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), **e-posta:** selindalmiso7@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0003-5528-205X> **ROR ID:** <https://ror.org/05m5k574>, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011

³ Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eđitim Fakóltesi, Yabancı Diller Eđitimi Bölümü, Arap Dili Eđitimi Anabilim Dalı / Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education, Department of Arabic Language Teaching (Ankara, Türkiye), **gurkandag-basi@gazi.edu.tr**, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-2050-9213>, **ROR ID:** <https://ror.org/054xkpr46>, **ISNI:** 0000 0001 2169 7132, **Crossreff Funder ID:** 501100003356

The Use of Intermediate Language in Literary Text Translations: The Case of Necip Mahfuz's *The Thief and the Dogs*⁴

Abstract

Although secondary translation was more commonly preferred in the past, it is still used today for reasons such as the unavailability of a qualified translator to directly translate from the source language, the translator being more skilled in the secondary language or the preferences of the publishing house. This study aims to identify the challenges secondary translation, which was frequently seen during the Tanzimat period and is still used today, presents in the translation of literary texts. The research compares translations of Naguib Mahfouz's novel *The Thief and the Dogs* from both the secondary language English, and the source language Arabic. In the analysis, the translation by Rahmi ER from Arabic (source language) is labeled E.M.1, while the translation by Avi PARDO from English (secondary language) is labeled E.M.2. The study found that in translations from the source language Arabic, problems such as omissions or over-interpretation, which would negatively affect the message in the target language, were almost non-existent. Most translations remained faithful to the source text. However, in translations via an secondary language English, although there were some word-for-word translations, significant losses in meaning were evident in many cases. More translation losses were observed in secondary language translations compared to direct translations. Occasionally, entire sentences were omitted, disrupting the cohesion of the text.

Keywords: Translation, Secondary Language, Literary texts, Naguib Mahfouz, Translation Studies

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** This article has been produced within the scope of the master's degree thesis titled "An Analysis of Literary Text Translations From Arabic To Turkish Using An Secondary Language In The Context Of Equivalence ". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 24.03.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-

Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980991>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Toplum yaşamında önemli bir yere sahip olan iletişim, hayat boyu insanların birbiri ile olan konuşma ihtiyaçından doğmuştur. En ufak dil birimlerini konuşarak anlaşabilen insanlar zamanla evlilik, alışveriş, ticaret, savaş, anlaşma gibi günlük hayattaki temel yaşam unsurlarına ihtiyaç duyarak iletişimini dil sayesinde güçlendirmiştir. Toplumlar genişledikçe, farklı coğrafyalara yayıldıkça ve ayrıştıkkça anlaşma biçimleri zamanla farklılık kazanmıştır. Buradan doğan farklılıklar diğer dillerin ve dolayısıyla diller arası iletişimin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Böylece dünya üzerinde dillerin doğuğu ile çeviri kavramı hayatımıza girmiş, en basit haliyle günlük iletişimi sağlamak için birkaç kelime ile yapılan çeviriden, günümüze yani en sistematik haliyle yapılan insan ve makine çevirisine kadar gelinmiştir.

Çevirinin bilim olarak anılması çevirinin tanınması kadar erken olmamıştır. Amerikalı araştırması James Holmes ilk kez *The Name and Nature of Translation Studies* ismiyle 1972 yılında Kopenhag'da bir bildiri yayımlayarak bu dalın bilimsel bir disiplin olarak ayrı bir bilim dalı olduğu görüşünü gözler önüne sermiştir. Daha sonra 1988 yılında *Papers on Literary Translation and Translation Studies* isimli kitapta yayımlanan bildirisinde günümüz çeviri çalışmalarının bir haritasını çıkararak çeviri çalışmalarını kategorize etmiştir. Birçok çeviribilimci James Holmes tarafından yayınlanan bu çalışmayı çeviribilimin bir manifestosu olarak görmüştür.

Çevirinin gelişim süreci gibi çeviri eleştirisi de bazı aşamalardan geçmiştir. Başlangıçta daha çok nesnel olmayan değerler, yani eleştirmenlerin kendi beğeni ve öznel zevklerine göre "güzel", "doğru", "yanlış" gibi yorumlarla yapılan çeviri eleştirisi günümüzde bu kadar öznel ölçütler çerçevesinde değerlendirilmemektedir.

Berman (1984:11), çeviri eleştirisinde nesnellieği artırmak, öznelieği azaltmak adına eleştirmenlerce dikkat edilmesi gereken altı basamağı şöyle sıralamıştır:

1. Çeviri metnin okunması ve tekrar okunması,
2. Kaynak metnin okunması,
3. Çevirmenin izinin sürülmesi (bu basamak kendi içinde üçe ayrılır: çevirmenin çeviriye yönelik tutumunun incelenmesi, çeviri projesinin incelenmesi, çeviri ufkunun incelenmesi),
4. Çevirinin incelenmesi,
5. Çevirinin özümsemmesi,
6. Yapıcı eleştiri.

Çeviri eleştirisi denince akla ilk gelen kavramlardan biri de eşdeğerliktir. Son yüzyılda eşdeğerlik kavramının tanımları, neyi kapsayıp neyi kapsamadığı, gereklilieği ve düzeyleri sürekli tartışılmıştır. Birçok çeviribilimci ve kuramcı tarafından eşdeğerlik yaklaşımları ortaya konmuştur. Çeviribilimde hala üzerinde yorumlar yapılan bir konu olan eşdeğerlik için tabii ki tek bir tanım ve yaklaşım bulunmamaktadır. Eşdeğerlik kavramı birçok kişi tarafından farklı algılanmış kapsadığı alanlar açıklanmış ve bu kavram için kullanılan terimler de sürekli değişiklik göstererek birçok çeviribilimci tarafından farklı isimlendirilmiştir. Çeviride eşdeğerlik; en genel anlamda kaynak ve hedef metin arasında metinsel, dilsel ve anlamsal açıdan farklılığın olabildiğince az olması ile sağlanabilmektedir. Başka bir deyişe eşdeğerlik, kaynak ve hedef metnin her yönden aynı mesajı taşıması anlamına gelmektedir. Kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevi ile hedef metnin hedef kültürdeki işlevinin aynı olabilmesi noktasında eşdeğerlik kavramı önem kazanmaktadır.

Edebi Metin Çevirisi ve Aşamaları

Edebi metin kavramını oldukça somut bir benzetme yaparak açıklamaya çalışan Lüleci'ye (2016) göre;

Edebi metin örgütlenmiş, tıpkı insan vücudunda olduğu gibi her ögesi, her organı özel bir işlev yüklenmiş kendine özgü bir yapıdır ve bu yapının da ifade aracı dildir. Bu özel yapı dile yansır ve dile yazınsallık kazandırır. Böylece edebi yapıyı oluşturan bu birimler arasındaki ilişki ve etkileşim, basitçe ve bunların yalnızca bir zaman ve bir mekandaki akışı ile açıklanamaz.

Edebiyat; kolay tanımlanamayan ve içerisinde birçok türü barındıran bir üst türdür. Edebiyat çevirisi kapsamında incelenen türlerin başlıcaları düzyazı/ kurmaca çevirisi (roman ve öykü dahil), şiir, tiyatro, sinema ve televizyon alanındaki görsel, işitsel çevirilerdir. Bu türlerin her biri farklı izlemler gerektirerek çevirmenleri farklı biçimlerde zorlar (Gürçağlar, 2019:33).

Edebi metin çevirisini bir ağacı köklerinden sökerek yeni bir toprağa dikmek olarak tanımlayan Bush (1998) da kaynak metnin kendi kültürüne ait barındırdığı bazı özelliklerin hedef metinde yeniden yaratılabilmesinin zorluğuna dikkat çekmektedir. Ona göre edebi metinler sadece bir kâğıdın üzerindeki yazılardan ibaret değildir. Çünkü edebiyat içinde yaşadığı kültürden üretilen o toplum ve kültüre ait öğeleri bir ayna gibi yansıtan, kültürün vazgeçilmez parçasıdır (1998:129).

Gürçağlar da edebi metinleri diğer türlerden ayıracak bazı özellikleri şu şekilde sıralar:

- Edebi metinler, okuyucuyu bilgilendirmekten çok estetik ve duygusal işlevleri olan, amaçları okuyucuyu harekete geçirmek, duygulandırmak veya eğlendirmek olan metinlerdir.
- Anlatı gerçeği yansıtsa dahi gerçeklik ile olan ilişkisi sorgulanamaz ve gerçeği yansıtmak gibi bir sorumluluk taşımazlar.
- Anlatılan konudan çok, kullanılan dilin öne çıktığı, şiirsel ve edebi bir dil kullanılan yapıtlardır. Yapıtlardaki içerik ve bu içeriğin aktarıldığı biçim birbirinden ayrılmaz bir bütündür.
- Edebi metinlerde yazarın kendine has bir biçemi vardır. Kullanılan biçem; ele alınan temayı, metnin kurgusunu, teşbih, eğretilme, kafiye gibi metinde kullanılan araçları da kapsamaktadır.
- Edebi metinler ve yazarların toplumda saygın bir yeri vardır (2019:33).

Edebi metinlerin yukarıda sıralandığı gibi kendine has özelliklerinin olması ve kaynak metnin oluşturulma sürecinde yazara özgü tercihleri ve unsurları barındırması çeviri sürecini oldukça zora sokmaktadır. Bu noktada çevirmen büyük bir işi başarmak zorunda kalmaktadır. Kaynak metni okuma ve inceleme sürecinde metnin yazınsal özelliklerini, yazarın sahip olduğu biçemi, kullanılan söz sanatları ve yazma araçlarını belirleyebilecek edebi zevke ve anlayışa sahip olmalıdır. Gregory Rabassa'dan aktaran Aksoy (2002:59) yazın çevirmeni için şu sözleri söylemiştir:

İdeal bir çevirmen, ideal bir okuyucu olmalıdır; çünkü çeviri, en iyi şekilde okunmuş olduğunu yansıtmak zorundadır. Ayrıca bir dilde çok iyi okuyabilen birisi, her zaman iyi bir çevirmen olamaz. Bu da şu demektir: Çevirmen iyi bir yazar da olmalıdır. En azından bir yazarın sahip olduğu teknik becerilere sahip olmalıdır. Çevirmenin çeviri etkinliği esnasında çeşitli rolleri olduğunu söyleyen Aksoy bu rollerden ilkinin yukarıda belirtildiği gibi iyi bir okuyucu olması gerektiğini belirtmiştir. Çevirmenin çeviri işine kaynak metnin yazıldığı kültürdeki işlevini anlayarak başlaması gerekir. Yani çevirisi yapılacak eserin "hangi edebi tür olduğunun saptanması, eserin kaynak kültürdeki konumunun belirlenmesi, ne derece saygın olduğu, tanınmışlığı, kaleme alınma amacı, sosyal veya ideolojik mesaj iletme amacının olup olmadığı" gibi soruları, eserin kaynak kültürdeki yerinin yeterince tanınması için

yanıtlamaya çalışmalıdır.

Aksoy'a göre çevirmenin çeviri sürecinde geçirdiği aşamalar şu şekilde sıralanabilir:

1. Kaynak metni okuma
2. Eleştirel yorumlama ve dilbilimsel göstergeleri inceleme
3. Biçimbilim ve biçembilim
4. Kaynak metin analizi ve kaynak metni anlama
5. Çevirme (Yazarın seçimleri ve hedef dilde yeterlilik)
6. Yeniden yaratma (Dilsel ve anlamsal göstergelerin tekrar yaratılması)
7. Eleştirel yorumlama ile ortaya çıkan anlamların yeniden inşa edilmesi
8. Dilbilimsel göstergelerle ortaya çıkan özelliklerin tekrar inşa edilmesi
9. Yeniden yaratılan metin (2002:63-65).

Aksoy'un çevirmenin çeviri sürecinde geçirdiği aşamaları sıralamasından anlaşıldığı gibi kaynak metnin içerdiği herhangi bir unsur veya özellik diğerinden daha üstün veya önemli olarak belirtilmemiştir. Sırayla tüm kaynak metnin okunması, dilbilimsel ve anlamsal göstergelerin bulunması, yazarın biçem ve yazın tercihi gibi tüm unsurların bir bütün olarak ele alınması ve hedef kültürde yeniden yaratılması; hedef kültürde kaynak metinle aynı ileti etkisini yaratabilmek için çevirmenin üstlendiği önemli görevlerdendir.

Edebi Metin Çevirisinde Ara Dil Kullanımı

Ara dil çevirisi, çeviribilim tarihinde üzerinde çok durulmayan ve bu sebeple literatürde pek rastlayamadığımız bir alandır. İngilizce çeviri çalışmalarını incelediğimizde en çok "indirect translation" ve "relay translation" isimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Çeviribilimciler tarafından kullanım sıklığı ele alındığında ise en fazla "indirect translation" terimi dikkat çekmektedir. "Relay translation" teriminin yaygın kullanımında birden fazla manaya da gelmesinden dolayı İngilizce çalışmalarda "indirect translation" nicelik olarak daha fazla görülmektedir (Pekel, 2017:8-9)

Bu terimler, zaman zaman çeşitli araştırmacılar tarafından bizim tanımladığımız şekildedir farklı kavramlar için de kullanılmıştır. Shuttleworth ve Cowie 2014 yılında yayımladığı çalışmasında indirect translation terimini direkt olarak orijinali olan kaynak metinden değil farklı bir dilden yapılan çeviri şeklinde açıklar (Akt. Pekel, 2017:9).

Türkçede de bu kavramın isimlendirilmesinde araştırmacıların farklı tercihleri söz konusudur. Canım (2008) ve Çelik (2014) çalışmalarında kaynak dilden direkt yapılamayan çeviriler için "ara dilden çeviri" şeklinde bahsederken, Berk (2005) "dolaylı çeviri" terimini kullanmıştır. Karantay (1989) ise bu terimden 'ikinci dilden çeviri' şeklinde bahsetmiştir (Akt. Pekel, 2017:11).

Pekel'e (2017) göre İngilizcede bu kavram için "second-hand translation" veya "Secondary translation" terimleri de kullanılmakta ve Türkçede de bunlara karşılık olarak "ikinci elden çeviri" ve "ikinci dilden çeviri" terimleri yer almaktadır. Fakat bazı çeviri dergilerinde ve Sabri Gürses'in (2007) yazılarında karşımıza çıkan bu terimlerin pozitif çağrışımlar yaptığı söylenemez.

Berk (2015) de ara dil çevirisini kaynak dilden çevirinin direkt olarak yapılamadığı durumlarda hedef dile çeviri için kullanılan üçüncü dil olarak tanımlamaktadır (Gürses, 2007).

En genel tanımıyla hem literatürde çok yer almayan hem de birçok araştırmacı tarafından tercih edilmemesi gereken bir yöntem olarak bahsedilen ara dilden çeviri geçmişten günümüze kadar kullanılmıştır. Ara dil, aslında dünya üzerinde çok konuşulmayan dillerden üretilen kaynakların çevirisinde yaygın olsa da Arapça ve Çince gibi konuşan sayısının gayet fazla olduğu fakat yine de çeviri açısından az çevrilen dillerden olduğu için kaynak dil konumunda çok sık görülmemektedir (Gürses, 2007).

Dönem koşulları, çevirmen eksikliği ve yayınevi tercihleri açısından ara dil çevirisi geçmişte birçok eser çevirisi için de kullanılmıştır. Özellikle Tanzimat döneminde kaynak dilden çevrilemeyen birçok eseri Türkçeye çevirmek için Fransızca ara dili kullanılmıştır. Özellikle yazın çevirisinde tercih edilmemesi gereken bu yöntem, edebiyatımıza bazı türleri kazandırma için kullanılmıştır. Birden fazla araştırmacı, yazar, şaire göre de zorunlu olmadıkça başvurulmaması gereken bu yöntemle Türkçeye çevrilen eserler de mevcuttur (Gürses, 2007).

Ümit Türe Pekel' in (2017:47-85) "Türkçe Çeviri Dergilerinde Ara Dilden Çeviriler Üzerine Betimleyici Bir İnceleme:1979-2013" isimli çalışmasında belirttiği üzere Türkçeye ara dil yoluyla yapılan çeviriler hiç de az değildir. Yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte 1979-89 yıllarında ara dil ile çeviri oranı %11 civarındadır. Kullanılan ara diller ise %40 oranında İngilizce, %35 oranında Fransızca, %12 Almanca, %12 İtalyanca şeklindedir. Ara dil çevirisi nicelik olarak 1982-1983 yıllarında artış göstermiştir. En çok kullanılan dil ise Fransızca olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göktaş (2011) ise "1990-2008 Yılları Arasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Edebi Eser Çevirileri Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmasında yaklaşık 300 eser incelemesi yaparak Arap yazarlara ait çeviri eserleri tespit etmiştir. Aynı zamanda çalışmada Türkçe 'ye ara dil yoluyla çevrilen yaklaşık 30 Arapça eser de listelenmiştir (131-136).

Verilen bilgiler ışığında; ara dil çevirisi geçmişte daha fazla tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıksa da günümüzde halen çevrilecek eseri, kaynak dilden nitelikli bir şekilde çeviri gerçekleştirecek çevirmen bulunamaması, ara dilden çeviri yapacak olan çevirmenin daha nitelikli olması veya yayınevinin tercihleri gibi sebeplerle ara dil çevirisi tercih edilebilmektedir.\

Yöntem

Belirlenen yazınsal türlerin Arapçadan Türkçeye doğrudan yapılan çevirileri ile ara dil kullanılarak yapılan çevirilerinin eşdeğerlik bakımından incelendiği, varsa çeviri kayıplarını ortaya koyulduğu bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırmada tarama yöntemi kullanılarak belirlenen eserlerin incelemesi yapılmıştır. Çalışmada eşdeğerlik yaklaşımları dikkate alınarak yapılmış incelemeyle çevirmenlerin kaynak ve hedef metne bağlılık düzeyleri, çeviri kayıpları, çevirmenin çeviri kayıplarını ne derece ve hangi yöntemle giderdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Türkçeye doğrudan ve ara dilden yapılan çeviriler arasındaki farklılıklar incelenerek bir yorum yapılmaya çalışılmıştır. Eşdeğerlik değerlendirmesinde Werner Koller'in eşdeğerlik sınıflandırmasında bahsettiği düz anlamsal, yan anlamsal, iletişimsel, metinsel ve biçimsel eşdeğerlik terimleri, Gideon Tourry'nin erek odaklı kuramında yer alan yeterlik, kabul edilebilirlik terimleri ve Nida'nın eşdeğerlik yaklaşımında kullanılan biçimsel ve dinamik eşdeğerlik terimlerinden yararlanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada belirlenen eserlerin Arapçadan Türkçeye doğrudan yapılan çevirileri ile ara dil kullanılarak yapılan çevirileri karşılaştırılmıştır. Çevirilerdeki farklılıklar ve çeviri kayıpları araştırmacı tarafından saptanmıştır ve bu farklılıklar eşdeğerlik bağlamında analiz edilmiştir.

Seçili Eser Çevirilerinin İncelenmesi

Mısırlı yazar Necip Mahfuz'un sembolik romanı Hırsız ve Köpekler, hayal kırıklıkları ile dolu bir ülkede yaşanan devrim dönemini bir hırsızın hayatla mücadelesi üzerinden tüm gerçekliğiyle gözler önüne serdiği romandır. Romanda organize bir çete kurarak hırsızlık yapan Said Mehran çetede en yakınında yer alan yardımcısı olarak gördüğü Aliş Sidre'nin bir gece yapacakları soygunu polise ihbar etmesiyle hapse girer. Said hapisteyken Aliş Sidre ve Said Mehran'ın karısı evlenir. Yakın arkadaşı ve eski karısı tarafından ihanete uğrayan Said bir devrim esnasında aftan yararlanarak hapisten çıkar. Cezaevinden çıktıktan sonra mevcut şartlarından dolayı tekrar hırsızlığa başvuran Said aynı zamanda intikam ateşiyle doludur. Hapisten çıkan Said hem yakın arkadaşı ve eşi tarafından uğradığı ihanet ile yüzleşmek hem de kızını görmek için evine gider fakat kızının onu tanımadığı gerçeğiyle de yüzleşmek zorunda kalır. Üstelik eski karısı ve ona ihanet eden arkadaşı eskiden beraber oturdukları evde oturmaktadır. Kalacak yeri bile olmayan Said Mehran babasının çok sevdiği, yanına giderken kendisini de götürdüğü şeyhi Ali el-Cuneydi' ye gider. Kendisine çok da anlaşılmayan konuşmalar yapan şeyhin yanında da fazla kalamayan Said bu sefer eski arkadaşı akıl hocası Rauf Alvan'a gitmeye karar verir. Rauf, hukuk fakültesinden mezun yönetime boyun eğmeyen haksızlık karşıtı özgürlük sözcülüğünü kendisine görev edinmiş bir avukattır. Çalıştığı yeri ziyaret edip Rauf'u bulamayınca evine giden Said, evinde Rauf'la yaptığı kısa konuşmada kendisini yakınlarında istemeyen bir tavırla karşı karşıya kalınca kaldığı villa ve içindeki lüks eşyalardan da anlaşılacağı üzere Rauf'un artık eski Rauf olmadığını da anlamıştır. Devrim sonrası çoktan saf değiştirmiş o da parayı seçerek Said in gözünde bir hain haline gelmiştir. O sinirle Rauf dan intikam almak için evini bir gece yarısını soymaya çalışsa da Rauf tarafından yakalanmış ve hırsızlık girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kendisini son kez affettiğini söyleyen Rauf bu olayı polise bildirmeyerek evinden kovar. Eski karısından ve onla evlenen Aliş Sidre'den alınacak intikamı için bir gece yarısı onları öldürmeye giden Said yanlışlıkla evde yaşayan kiracıyı öldürür. Bir intikam uğruna katil olan Said artık polis tarafından arandığı için eski bir dostu olan Nur'un yanına sığınır. Bu esnada onu evinden kovan Rauf'u da öldürme planları yapan Said bir gece bu planı gerçekleştirmek için saklandığı evden Rauf'un kaldığı villaya doğru gider. Fakat bu planı da hüsrarla sonuçlanır ve Rauf yerine onun yardımcısını vurur. Bu cinayeti de işledikten sonra polisler tarafından her yerde daha sık aranmaya başlayan Said arkadaşının evinde adeta hapis hayatı yaşamaya başlar. Tüm ihtiyaçlarını her akşam gelirirken getiren Nur bir gece eve dönmez. İlk defa böyle bir durum yaşayan Said meraklanarak Nur'u aramak için dışarı çıkar. Bir mezarlıktan geçtiği esnada polis köpeklerine yakalanır ve kaçmaya başlar. Karanlık daha fazla kaçmasına yardım etmez ve polisler iyice yakınına gelir. Ölümle adalet arasında bir seçim yapmak zorunda kalan Said teslim olmayarak çatışmaya girmesi sonucunda vücuduna isabet eden birçok mermi yüzünden vefat eder.

Türkçeye farklı çevirmenler tarafından çevrilen bu eserin, ara dil İngilizceden ve kaynak dil Arapçadan yapılan çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme kısmında kaynak dil Arapçadan, Rahmi ER tarafından yapılan çevirisi E.M.1, çevirmen Avi PARDO tarafından ara dil İngilizceden yapılan çevirisi E.M.2 şeklinde isimlendirilmiştir.

Kaynak Metin (2015:7)	نبوية عيش ، كيف انقلب الأسماء اسما واحدا؟ انتما تعملان لهذا اليوم ألف حساب، و قديما ظننتما أن باب السجن لن يفتح ،
E.M.1 (1996:29)	Nebeviyye Aliş. Bu iki isim nasıl da tek isim oluverdi? Siz ikiniz, bugün için bin bir hesap yapıyorsunuzdur. Eskiden hapisanenin kapısının hiç açılmayacağını sanıyordunuz.
E.M.2 (2020:5)	Nebeviyye. İliş. Adlarımız birbirine karışıyor zihnimde. Yıllardır bugünü düşünüyordunuz mutlaka, cezaevi kapısının gerçekten açılacağını hiç aklınızdan geçirmeden.

Tablo 1: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 1

Kaynak metinde Said'in ayrılmak zorunda kaldığı eski eşi ve ona ihanet eden arkadaşının ismi art arda zikredilmiştir. Yazar iki isim arasına virgül veya herhangi bir noktalama işareti koymadan art arda yazmış, çünkü devamında sanki bu ismin bir kişiye ait olduğu hissinden bahsetmiştir. Biri yakın sandığı arkadaşı biri de eşi olarak kendisi hapse girer girmez arkasından iş çevirmelerinden dolayı ikisini de artık birer hain olarak gören Said bu iki kişiyi o kadar birbirine yaklaştırmıştır ki “Nebeviyye Aliş” diyerek biri isim diğeri de soy isim gibi anlaşılmasını istemiştir. Yani birbirini tamamlayan bir sahtekarın adı ve soyadı şeklindedir. E.M.1 yazarı bu kaynak metin iletilisinde geçen iki karakterin ismini hem biçimsel hem de okura verdiği mesaj açısından düşünerek yabancılaştırma strateji ile “Nebeviyye Aliş” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. E.M.2 yazarı da yabancılaştırma stratejisi ile farklı bir transkripsiyon yöntemi kullanarak “Nebeviyye. İliş.” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Fakat bu iki çeviri arasında transkripsiyon dışında dikkat çeken diğer bir farklılık E.M.2 yazarının iki isim arasında nokta kullanmasıdır. Hedef dil kurallarında nokta, biten cümlenin ardından koyulmaktadır. Ve cümlenin bittiği anlamına gelmektedir. Art arda kaynak metinde geçen bu isim soy isim şeklinde algılanan ifadeyi iki ayrı isim yani iki ayrı cümle olarak Türkçeye aktaran E.M.2 yazarı kaynak metindeki mesajın kaybolmasına sebep olmuştur.

Kaynak metinde cümlenin hemen devamında yer alan “كيف انقلب الأسماء اسما واحدا؟” şeklindeki kaynak metin cümlesinde yazar, bu iki ismi tek bir isimmiş gibi kullanmasını o iki kişiyi birbirine, kötülük bakımından yaklaştırmasından bahsetmiştir. Ve sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde tıpkı E.M.1 yazarının çevirisindeki gibi “Bu iki isim nasıl da tek isim oluverdi?” manasına gelmektedir. Fakat bir önceki kısımda bu iki ismi yazarın tercihindeki ironiyi dikkate almayarak iki ayrı isim şeklinde çeviren E.M.2 yazarı devamında yer alan bu cümle için “Adlarımız birbirine karışıyor zihnimde” şeklinde çeviri yaparak kaydırma yapmıştır. “Adlarımız” şeklinde yaptığı sözcük çevirisinde birinci çoğul şahıs zamiri kullanmıştır. Fakat kaynak metin cümlesi Said'in ağzından üçüncü tekil şahıs “o” ve 3.çoğul zamiri olan “onlar” için söylenmiştir. Yani kaynak metinde Said isimli karakter yanında olmayan iki kişiden bahsederken, E.M.2 çevirisinde sanki Said kendi ismi ve karısının isminden bahsetmiş gibi anlaşılmaktadır. Bu da hedef dil okuyucusunun zihninde bir karmaşaya yol açabilir.

Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çevirisi yapıldığında “Siz ikiniz bugün için bin hesap yapıyorsunuz ve eskiden hapisanenin kapısının hiç açılmayacağını sandınız” cümlesini hem kaynak metne sadık kalarak hem de hedef metin dizge kurallarını göz önünde bulundurarak neredeyse sözcüğü sözcüğüne çeviri yapan E.M.1 yazarı yeterli bir çeviri yapmıştır. Kaynak metinde “ألف حساب” şeklindeki sözcük öbeğini ise Türkçeye çevirirken “bin hesap” şeklinde bire bir çevirmek yerine “bin bir hesap” şeklinde aktarmıştır. “Bin bir” sözcüğü Türkçede “bin bir zorluk, bin bir zahmet, bin bir çeşit” şeklinde çokluk, sıklık, zorluk bakımından niteleme yapılacağı zaman yaygın kullanılan bir kelimedir. Burada “bin” kelimesinin gerçek anlamda nicelik belirtmek için kullanılmadığını, hedef dile aynı etkiyle aktarmak isteyen çevirmen dinamik eşdeğerlik sağlamıştır. E.M.2 yazarı ise bu ifadeye çevirisinde hiç yer vermeyerek çıkarma yapmıştır. Kaynak metinde bulunmayan “yıllardır” ve “mutlaka” kelimelerini ise çevirisine eklemiştir. “Mutlaka” kelimesinin kullanımı kullanıldığı bağlam içinde ifadeye kesinlik katmaktadır. Oysa kaynak

metinde bir varsayım söz konusudur. Cümlelerin devamında kullanılan “sanıyordunuz” yüklemi de anlaşılabilir her hangi kesinlik manalarını ortadan kaldırmaktadır. Bu yüzden kaynak metindeki söylem bağlamı ile hedef dile aktarılan mesaj uyuşmamaktadır.

Kaynak Metin (2015:8)	وإن خلال هذا الكدر المنتشر لا يتسم إلا وجهك يا سناء، و عما قريب سأخبرك دى حظى أن لقياك، عندنا أقطع هذا الشارع ذا البواكي العابسة، طريق الملاهي الباندة، الصاعد إلى غير رفعة، أشهد أنني أكرهك.
E.M.1 (1996:30)	Bu yaygın pislik içerisinde gülümseyebilen sadece senin yüzün ey Sena. Yakında somurtkan kemerlerin yer aldığı bu caddeyi; köhnemiş gazinoların bulunduğu, rezalete çıkan bu caddeyi kat ettiğimde seninle karşılaşma şansımın ne ölçüde olduğunu anlayacağım. Yemin ederim, senden iğreniyorum.
E.M.2 (2020:6)	Bu karanlığın içinde Sena, sadece senin yüzün gülümsüyor. Karşılaştığımızda anlayacağım durumumu. Birazdan, şu caddeyi kat edip, insanların bir zamanlar eğlendikleri bütün o kasvet verici ara sokaklardan geçtikten sonra. İleriye ve yükseklere. Mutluluğa değil ama. Yeminle nefret ediyorum hepimizden.

Tablo 2: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 2

Birçok betimlemenin yer aldığı bu kaynak metin iletilisinin çevirisinde ilk göze çarpan çeviri farkı “الكر” kelimesinin çevirisinde yer almaktadır. Sözcüğü E.M.1 yazarı “pislik” şeklinde Türkçeye aktarıırken E.M.2 yazarı “karanlık” şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir. “Pislik” kelimesi Türkçede gerçek anlamda “kir, pis olma durumu, kirlilik” manalarında gelmektedir. Mecaz anlamda kullanıldığı durumlarda ise “kötü, zararlı davranış veya iş, yararlı olmayan, başkalarına zarar veren” gibi anlamlara gelmektedir. Kaynak metinde yer alan “الكر” sözcüğü ise sözlükte “bulanıklık, gam, üzüntü, tasa, keder, sıkıntı, kasvet, çamurluluk, huzursuzluk” gibi manaları vardır. E.M.1 yazarı “الكر” kelimesinin çevirisinde kullandığı “pislik” kelimesini gerçek anlamı “temiz olmayan” manası ile kullanmamıştır. “Pislik” sözcüğü “Karanlık, kötü, sıkıntılı” şeklindeki durumlarda Türkçede halk arasında kullanılsa da burada kaynak metindeki mesajı tam anlamıyla taşımamaktadır. E.M.1 yazarının tercihi burada serbest çeviri tarzıyla kabul edilebilir bir çeviri şeklinde değerlendirilebilir. E.M.2 yazarı ise aynı kaynak metin sözcüğünün “bulanık olma, gam” gibi anlamlarından yola çıkarak “karanlık” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. “الكر” kelimesinin bazı sözlüklerde “kararma, bulanık olma, renk koyulma” gibi manaları da vardır. Fakat rengin koyu, karanlık olması ile E.M.2 çevresindeki “karanlık” kelimesi aynı manaları taşımamaktadır. TDK’de “karanlık” kelimesinin mecaz anlamda kullanımının “üzüntü, sıkıntı, perişanlık” gibi anlamları belirtilmiştir. E.M.2 yazarının bu çeviri tercihi ile kelimenin akla gelen ilk gerçek anlamını kullanmadığı için düzensiz eşdeğerlik sağlanamasa da erek dilde mecaz anlamdaki kullanımı kaynak metindeki mesaj ile aynı etkiyi taşıdığından yan anlamsal eşdeğerlik sağlanmıştır.

Türkçede “şahit olmak, tanık olmak, tanıklık etmek” gibi manalara gelen “شهد” fiilini iki çevirmen de “yemin etmek” şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Sözlükte yer alan ilk anlamları arasında “yemin” manası bulunmasa da bağlam içinde “yemin etmek, doğrulamak” gibi anlamlarda kullanılabilir. Hedef metinde daha sık kullanılan ve kolay anlaşılabilir bu çeviri ile 2 çevirmen de kelime düzeyinde yan anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı zamanda E.M.2 yazarı bu ifadeyi anlamda değişiklik yaratmayacak şekilde değiştirim yaparak hedef dile zarf şeklinde taşımıştır. Cümlelerin devamında ise “أكرهك” kaynak iletilisi yer almaktadır. E.M.1 yazarı bu ifade öncesinde yaptığı olumsuz tasvirlerin ve olumsuz havanın etkisini bu cümlede bir kat daha artırmak istemiş olacak ki “senden nefret ediyorum” şeklinde düzensiz anlamsal eşdeğerlik sağlayacak bir çeviri yapmak yerine “iğreniyorum” şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Bu tercihiyle yan anlamsal eşdeğerlik sağlayan çevirmen kaynak metinde yer alan iletilide Said’in içindeki duygunun sadece sevmemekten ileri gelen bir nefret duygusu olmadığı “aşağılama, hoşlanmama, bayağı bulma” gibi duygulara sahip olduğu mesajını erek okura iletmek istemiş böylece iletişimsel eşdeğerlik sağlamayı amaçlamış olabilir. E.M.2 yazarı ise aynı ileti için “nefret ediyorum” şeklindeki çevirisi ile düzensiz

anlamsal eşdeğerlik sağlarken kaynak cümlede yer alan “sen” zamirini “hepiniz” şeklinde kaydırmıştır. Bu da iletişimsel eşdeğerlik sağlayamamasına neden olmuştur.

Sıralı, tek bir cümleden oluşan kaynak metin anlatısını E.M.1 yazarı üç cümle ile hedef dile aktarıırken E.M.2 yazarı altı cümle şeklinde Türkçeye aktarmıştır. E.M.2 yazarının kullandığı çok kısa, devrik ve eksiltili cümleler iletinin kaynak metindeki etkisini hedef dile aktaramamasına, anlamda kapalılığa ve bu sebeple metin içi bağdaşıklık sorununa yol açmıştır.

Kaynak Metin (2015:26)	قلب الصفحات جريدة “الزهرة” حتى عثر على الركن الأستاذ رؤوف علوان.
E.M.1 (1996:48)	ez-zehre (“Çiçek”) gazetesinin sayfalarını çevirerek Üstad Rauf Alvan’ın köşesini buldu.
E.M.2 (2020:23)	El-Sahra gazetesinin sayfalarını sabırsızlıkla çevirdi, Rauf İlvan’ın köşesini bulup okumaya başladı.

Tablo 3: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 3

Kaynak metin iletinin çevirilerinde göze çarpan ilk farklılık gazete isminin hedef dile aktarımıdır. Türkçede çiçek manasına gelen “الزهرة” isimli gazeteyi E.M.1 transkripsiyon yöntemiyle kaynak dile sadık kalarak aktarmış hemen ardından erek kültürde hiçbir anlam ifade etmeyeceğini düşünerek açıklama yapmayı tercih etmiş, gazete ismini parantez içinde kaynak ifadenin sözcüğü sözcüğüne çevirisi olan “çiçek” şeklinde hedef dile aktarmıştır. Kelimenin çevirisi için tıpkı E.M.1 yazarı gibi yabancılaştırma stratejisi kullanmayı tercih eden E.M.2 yazarı ise El-Sahra şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Fakat E.M.2 yazarının Türkçeye aktardığı kelime her ne kadar kaynak metinde geçen “الزهرة” sözcüğünün tınısına yakın olsa da bu kelimenin transkripsiyonu değildir. E.M.2 yazarı Arapçada “çöl” manasına gelen “الصحراء” kelimesini hedef dile aktarmıştır. Bu yüzden çevirisine kaynak metinde yer almayan bir sözcüğü eklemiş şeklinde değerlendirilebilir.

Hapishaneye girmeden önce uzun yıllar tanıdığı arkadaşının kendisine yardım edebileceğini düşünen çaresiz Said, Rauf Alvan’a ulaşmanın yollarını ararken, geçmişte köşe yazarı olduğu gazeteyi alır ve sayfalarını Rauf Alvanın köşesini bulana kadar çevirir. Bu olay örgüsünün özeti olan kaynak metin cümlesinin çevirileri incelendiğinde E.M.1 yazarının kaynak metinde “قلب” şeklinde yüklem olarak yer alan fiili “çevirdi” şeklinde Türkçeye aktarmak yerine anlamında herhangi bir değişiklik yapmaksızın “çevirerek” şeklinde zarf olarak hedef dile değiştirim stratejisi ile aktarmıştır. Değiştirim yapmadan bir çeviri gerçekleştirilmesi halinde “gazetenin sayfalarını Rauf Alvanın köşesini bulana kadar çevirdi” diyebileceğimiz cümlede değiştirim stratejisi hedef dil okuyucusunda gazetenin sayfalarını çevirirken Rauf Alvan’ın köşesini tesadüfen buldu şeklinde bir hava yaratabilir. Bu da kaynak metindeki mesajın hedef dile aynı etki ile aktarılamama sorunun ortaya çıkartacağından iletişimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Son olarak E.M.2 yazarı çevirisine kaynak metinde olmayan “sabırsızlıkla” zarfını eklemiştir. Aynı zamanda kaynak metinde “çevirdi” ve “buldu” fiilleri yer alırken çevirmen çıkarım yaparak “okumaya başladı” şeklinde çeviri yapmıştır. E.M.2 yazarı okuyucunun zihninde birtakım eksiklikler kalmasını istemediğinden ekleme ve çıkarım gibi stratejilere başvurmuş olabilir fakat bu tercihi ile ne düzenlamsal ne de iletişimsel eşdeğerlik sağlanmıştır.

Kaynak Metin(2015:26)	علي أن أبدأ الحياة من جديد يا أستاذ علوان. أنت لا تقل وعظمة عن الشيخ علي، أنت أهم الذي في هذه الحياة التي لا أمان لها.
E.M.1 (1996:48)	Hayata yeni baştan başlamam gerekiyor ey Üstad Alvân! Sen büyüklükte, Şeyh Ali'den daha geride değilsin. Sen, hiç acıması olmayan bu hayatta, sahip olduğum en önemli varlıksın.
E.M.2 (2020:23)	Hayatta yeni bir başlangıç yapmak zorundayım İlvan Bey, bu yüzden de benim için Şeyh Ali kadar önemlisin. Hatta bu kahpe dünyada sahip olduğum en önemli şeysin.

Tablo 4: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 4

Kaynak metinde geçen “يا أستاذ علوان” şeklindeki seslenme ifadesini E.M.1 yazarı yabancılaştırma yöntemiyle “ey Üstad Alvân” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Aynı ifadeyi E.M.2 yazarı Türkçede ileri gelen manası taşıyan veya saygı ifadesi olarak kullanılan “bey” ön adını çevirisinde kullanarak yerleştirme yapmıştır. Sadece “bey” kelimesi ile hedef dilde sık kullanılan bir ifadeye çevirisinde yer vererek iletişimsel eşdeğerlik sağlamıştır. Bazı yabancı dillerde “bey, hanım, sayın” ifadeleri soy isimden sonra kullanılmaktadır. Fakat bey ve hanım kelimeleri Türkçede “Said Bey, Mustafa Bey, Ali Bey” gibi hemen ismin yanında yer almaktadır. Fakat kaynak metinde seslenme ifadesinden sonra karakterin soyadı yer almaktadır. Bu yüzden E.M.2 yazarı “İlvan Bey” şeklindeki çeviri ile düz anlamsal eşdeğerlik sağlarken kaynak metindeki mesajın etkisinin hedef dilde aynı etkiyi yaratmaması nedeniyle iletişimsel eşdeğerlik sağlayamamıştır.

Rauf Alvan'ın kendisi için ne kadar değerli olduğunu anlatmak istediği cümlede dünyayı nitelediği “هذه الحياة التي لا أمان لها” sözcük öbeğini E.M.1 yazarı “hiç acıması olmayan bu hayat” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapıldığında “لا أمان” ile anlatılmak istenen “güvensiz, güvenilmeyecek, tekin olmayan” gibi manalara gelen bu ifadeyi “hiç acıması olmayan” şeklinde çevirerek aşırı yorumlama yapmıştır. Kaynak metinde geçen ve “güvensiz” anlamına gelen iletiyle “acımasız” kelimesi farklı manalara gelmektedir. Yazarın bu seçimi hedef dilde bazen söylem bağlamında birbirine yakın manalara gelse de burada düz anlamsal ve iletişimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Aynı sözcük öbeğini E.M.2 yazarı ise “kahpe dünya” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. “Kahpe” sözcüğü Türkçede “kötü, ahlaksız kadın” manasında kullanılırken farklı bağlamlarda aynı zamanda döneklilik yapan kişiler için de kullanılabilir. Fakat burada her iki mana da bu kaynak metin ifadesinin çevirisi için aşırı yorumlama olarak değerlendirilebilir.

K.M(2015:67)	و ارتمى على إحدى الكنبتين المتقابلتين و هو يقول تشكيا: -جنت عند منتصف الليل، ولبثت أنتظر حتى شاب شعري..
E.M.1(1996:91)	Said, kendisini karşılıklı kanepelerden birine bırakarak, şikayetçi bir dille dedi ki: “Gece yarısı geldim ve bekleye bekleye saçlarım ağırdı.”
E.M.2(2020:62)	Gece yarısıydı geldiğimde, dedi Said, kendini karşı karşıya duran iki kanepeden birine bırakarak. “Zaman geçmek bilmedi.”

Tablo 5: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 5

Cümlelerin girişinde yer alan “ارتمى على إحدى الكنبتين المتقابلتين و هو يقول تشكيا:” cümlesini E.M.1 yazarı sözcüğü sözcüğüne, yeterli bir çeviri olarak Türkçeye aktarmıştır. E.M.2 yazarı ise kaynak metinde yer alan iki cümleden ikincisini, giriş cümlesi yapmayı tercih ederek ikinci cümleyi öne almış, iletinin “ارتمى على إحدى الكنبتين المتقابلتين” kısmını kaynak metinde yer alan öge tercihinden farklı biçimde değiştirim yaparak zarf

şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Değişirir yaparken anlam kaybına neden olmadan sözcüğü sözcüğüne çevirdiği bu kısım için düz anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Kaynak metinde yer alan “تشكيا” sözcüğünü ise eksilterek hedef metinde çevirisine yer vermemiştir. Başvurduğu bu yöntem iletideki mesajın etkisini zayıflatmış iletışimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

İşlediği cinayetin ardından gidecek yeri olmadığı için saklanmak amacıyla Nur isimli kadının evine giden Said Mehran, evine gittiği kişiyi evde bulamamıştır. Beklemekten başka çaresi olmadığı için beklemeye karar vermiş fakat bu bekleyiş kendini güvende hissetmediği için korku dolu bir bekleyiş olmuştur. Birkaç saat sonra Nur'un eve gelmesiyle sona eren bekleyiş için “جنت عند منتصف الليل، وليت أنتظر حتى شاب” “جنت عند منتصف الليل، وليت أنتظر حتى شاب” cümlesini kurmuştur. Cümlede “شاب شعري” deyimini yer almaktadır. Arapçada “saçı beyazlamak, ağarmak” anlamına gelen bu deyim cümleinin bağlamı göz önüne alındığında gerçek anlamda kullanılmamıştır. Hem korkarak beklemenin verdiği sıkıntı hem de yakalanacak olmanın verdiği tedirginlikle o durumda her ne kadar bir-iki saat beklese de yıllar geçmiş hissi verdiğiinden “saçları ağarmak” deyimini kullanmıştır.

Türkçede de aynı durum söz konusudur “saç ağarmak” deyimini gerçek anlamda “yaşlanmak” mecaz anlamda kullanıldığında ise “cefa çekmek, sıkıntı çekmek, emek vermek” gibi anlamlara gelen, kimi zaman gerçek anlamda kimi zaman da bir metafor veya benzetme olarak kullanılır. E.M.1 yazarı da kaynak metindeki mesajı iyi çözümleyip hedef dilde de kaynak mesaj ile aynı etkiyi yaratacak deyimini kullanarak iletışimsel eşdeğerlik sağlamıştır. E.M.2 yazarı ise “saçları ağarmak” deyimini kullanmak yerine açıklama yaparak “zaman geçmek bilmedi” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Düzanlamsal eşdeğerlik sağlayamayan çevirmen bu çeviri tercihiyle beklerken sıkıldığını veya beklemenin zor, sıkıcı bir deneyim olmasına vurgu yapmıştır. Kaynak metin cümlesinde vermek istediği mesajdan tamamen uzak bir ifade olmaması, iletinin erek dildeki çağrışimsal anlamı gözetilerek çevrilmesi nedeniyle kabul edilebilir bir çeviri olarak değerlendirilebilir.

Kaynak metin	وتسلى بالنظر إلى السقف الأبيض الباهت المعروف وكأنه رآة تعكس بساط الحجر المنجد.
E.M.1 (1996:99)	Teselliyi terlemiş, soluk beyazı tavana bakmada buldu. Tavan, odanın çekilip alınmış halısını yansıtan bir ayna gibiydi.
E.M.2 (2020:73)	Gözlerini havı dökük halının tekdüze yankısını çağırıştırır çatlak beyaz tavana dikip zaman öldürdü.

Tablo 6: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 6

Polisten kaçtığı için evden dışarı çıkamayan, yalnız başına saklanan Said'in bitmek bilmeyen çaresiz bekleyiş anını betimleyen tek cümlelik bu kaynak metin iletisini E.M.1 yazarı neredeyse sözcüğü sözcüğüne çevirerek bir fiil cümlesi bir de isim cümlesi şeklinde Türkçeye aktarmış, yeterli bir çeviri gerçekleştirmiştir.

“تسلى بالنظر إلى” şeklinde kaynak metin cümlesinde yer alan ifadeyi “bakmada teselli buldu” şeklinde sözcüğü sözcüğüne çeviren E.M.1 yazarı düz anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı ifadeye “gözlerini dikip zaman öldürdü” şeklinde aşırı yorumlama yapan E.M.2 yazarı ne düzanlamsal ne de iletışimsel eşdeğerlik sağlayamamıştır.

Kaynak metin yazarı, cümleinin devamında “و كأنه رآة تعكس بساط الحجر المنجد” şeklindeki ifadesiyle boş bir odayı tasvir ederken odada bir halının bile olmayışını, soluk beyaz bir tavanı aynaya benzeterek nitelemiştir.

E.M.1 yazarı “Tavan, odanın çekilip alınmış halısını yansıtan bir ayna gibiydi” şeklinde çeviri yaparak ayna benzetmesini kaynak metindeki gibi hedef dile aktarmıştır. Buradaki benzetilen ifadeyi hedef dile “yankı” kelimesi ile aktarmayı tercih edilen E.M.2 yazarının bu tercihi erek metinde eşdeğer çeviri yaratmak amacıyla yapılsa da düzanlamsal eşdeğerlik sağlayamamış ve anlatım bozukluğu oluşturmuştur. Çünkü “yankı” kelimesi hedef dilde “sesin herhangi bir yere çarpıp tekrar geri dönerek çıkardığı ses” manası taşımaktadır. Zaman zaman gerçek anlamı dışında da mecaz olarak kullanılırken “bir olgunun etrafta, çevrede uyandırdığı duygu, düşünce veya tepki olarak” olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu çeviride ne gerçek anlamda ne de mecaz anlamda kullanıma uygun bir durum söz konusu değildir. E.M.2 yazarı burada “yankı” kelimesini ile “yansıma” anlamında kullanmak istemiş böylece anlamı kaydırmıştır. Bir diğer çeviri farklılığı ise E.M.2 yazarının kullandığı “çağrıştırma” kelimesidir. Bu kelime ile beraber “tekdüze yankısını çağrıştıran” şeklindeki çeviri cümle içindeki bağlamda herhangi bir mana ifade etmemektedir. Burada oluşan anlamda kapalılık ise okuyucunun zihninde karmaşaya yol açacağından iletişimsel eşdeğerlik sağlanamamıştır.

K.M(2015:77)	ثبتت عيناه على صورة سناء في دهشة وتأثر.
E.M.1(1996:102)	Gözleri şaşırılmış bir halde ve yüreği cızlayarak Sena'nın fotoğrafına takıldı.
E.M.2(2020:72)	Belleğinin gözü hayranlıkla Sena'nın fotoğrafına odaklandı ve çok duygulandı.

Tablo 7: Araştırmada incelenen roman türündeki edebi metnin çevirileri 7

İşlediği hırsızlık suçlarının üstüne bir de cinayet eklenince saklandığı yerden dışarı çıkamayan Said, dışarıda olup biteni gazeteler sayesinde öğreniyordu. Tam da o gazetelerden birini ne olup bittiğinden haberdar olmak ve kendiyile ilgili bir haber var mı yoklamak için incelerken kızı Sena'nın fotoğrafını gördüğü anı niteleyen bu kaynak metin cümlesinin çevirilerinde ilk göze çarpan farklılık “ثبتت عيناه” ifadesinin çevirisidir. “ثبت” kelimesi Arapçada “sabit olmak, hareketsiz şekilde durmak” gibi manalara gelmektedir. E.M.1 yazarı sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmak yerine bu sözcük öbeğini hedef dile “gözleri takıldı” şeklinde çevirmiştir. Kaynak iletide verilmek istenen mesajı doğru anlayarak Türkçede böyle durumlar için “dikkatini çeken bir şeyden bakışlarını ayıramamak” manasında yaygın kullanılan “gözü takılmak” deyiimi ile yan anlamsal eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı ifadeyi E.M.2 yazarı “belleğinin gözü odaklandı” şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir. Kaynak metinde bellek ve odaklanmak gibi kelimeler yer almamaktadır. Aynı zamanda “belleğinin gözü” şeklinde yapılan çeviride çevirmenin tam olarak ne demek istediği anlaşılmamaktadır. Açıkça bir mana ifade etmemekle birlikte, okuyucunun zihninde doğru mesajı canlandırmamaktadır. Çeviriler arasındaki bir diğer farklılık kaynak metindeki “دهشة” kelimesinin çevirisinde görülmektedir. Sözlükte “hayret, dehşet, şaşkınlık, dehşete düşme” gibi manalara gelen kelimeyi E.M.1 bir yazarı “şaşırılmış bir halde” şeklinde çevirerek hem kaynak metin mesajını dikkate alarak hem de cümle içindeki öge dizilişine uygun şekilde çeviri yaparak biçimsel eşdeğerlik sağlamıştır. Aynı ifadeyi E.M.2 yazarı ise “hayranlıkla” şeklinde aktarmıştır. Said, kızının fotoğrafını hiç beklemediği bir anda gazetede gördüğü için şaşırılmış aynı zamanda çok da uzun süredir görmediği için duygulanarak bakmıştır. Burada kaynak metin yazarının okura iletmek istediği ana duygu şaşkınlıktır. Fakat E.M.2 yazarının “hayranlıkla” şeklindeki çevirisi “çok beğenmek” anlamı taşımasından dolayı düzanlamsal eşdeğerlik sağlayamamıştır. Bu çeviri tercihi kaynak metindeki şaşkınlık duygusunu hedef metne aynı etkiyle taşıyamamış üstelik farklı bir duygu ile aktarıldığı için okurun zihninde kaynak metinde olmayan hisler uyandırmış olabilir.

Ancak hayranlık kelimesi yaygın olarak çok beğenme anlamında kullanılsa da bazı sözlüklerde “şaşkınlıkla karışık beğenme duygusu” durumlarında kullanılabilir bu yüzden E.M.2 yazarı böyle

bir tercihte bulunmuş olabilir.

Tartışma ve Sonuç

İncelenen kesitlerin çevirilerine genel bir değerlendirme yapıldığında E.M.1 yazarının neredeyse çevirinin tamamında bire bir çeviri yaptığı gözlemlenmiştir. Böylece kaynak metinden hareketle erek dile doğrudan yaptığı çeviride kaynak mesajı hedef dile aktarma esnasında iletiyi kaynak metindeki anlamından uzaklaştıracak sapmalar ve anlam kayıpları ortaya çıkmamıştır. Kaynak metindeki mesajı aynı etkiyle hedef metne sözcüğü sözcüğüne çevirerek aktarılamayacağını düşündüğü durumlarda ise kabul edilebilir bir çeviri oluşturmuştur.

Ara dil İngilizceden çeviri yapan E.M.2 yazarı ise çevirisinde kaynak metinde bulunmayan birçok noktalama işaretini erek metinde kullandığı görülmektedir. Kaynak metinden farklı olarak erek metinde kullandığı daha kısa, eksilteli ve devrik cümleler ise kaynak metindeki iletinin taşıdığı mesajı hedef dile aynı etkiyle taşıyamamasına sebep olmuştur. Zaman zaman başvurduğu ekleme ve eksiltme stratejilerinin sıklığı ise kaynak metindeki mesajın kaybolmasına ve farklı manalara taşınmasına yol açmıştır.

Ara dil İngilizceden çeviri yapan E.M.2 yazarı zaman zaman bire bir çevirme stratejisini kullansa da pek çok kez eksiltme ve çıkarım stratejilerine başvurduğu gözlemlenmiştir. Böylece çeşitli sebeplerle çok kez kaynak metinden saparak, kaynak metindeki iletinin hedef dile aktarılamamasına sebep olmuştur. Yaptığı aşırı yorumlama ve çıkarımlarla ise kaynak metindeki mesajı yansıtamamış hedef kültürde anlamsal boyutta eşdeğerlik problemlerini ortaya çıkarmıştır.

Araştırmada özellikle kaynak dil olan Arapçadan yapılan çevirilerde eksiltme, aşırı yorumlama gibi hedef dile taşınan mesajı doğrudan olumsuz etkileyen problemlere neredeyse rastlanmamıştır. Kaynak metne oldukça bağlı kalarak yapılan çeviriler çoğunluktadır. Kaydırma yapmadan gerektiği durumlarda dinamik eşdeğerlik sağlamak adına erek kültürün kaynak mesajı tanımlama biçimleri dikkate alınarak yapılmış hedef odaklı çevirilerin varlığından bahsetmek de mümkündür. Aynı zamanda kaynak dil gramer kuralları gereği hedef dile çeviri esnasında yaşanan bazı problemler, çeviride anlam kaybına yol açmasını ve hedef dilde yaratacağı anlam kargaşasını önlemek adına ikame, yerleştirme veya çıkarım gibi stratejilerden yararlanılarak iletişimsel eşdeğerlik sağlanmıştır.

Ara dil yoluyla yapılan çevirilerde ise sözcüğü sözcüğüne yapılan çeviriler de mevcut olmasına rağmen anlam yitiminin engellenemediği çevirilerin büyük bir bölümünde kayıpların ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ara dil kullanılarak yapılan çevirilerde doğrudan çevirilere nazaran daha çok çeviri kaybı yaşanmıştır. Zaman zaman sadece bir kelime değil bir cümlenin tamamının çeviriden eksiltmesi metin içi bağdaşıklığı da olumsuz etkilemiştir. Zorunda kalmadıkça başvurulmaması gereken bir yöntem olan eksiltme ve eklemelere sıkça başvurulması kaynak kültüre ait parçaların hedef kültüre eksiksiz taşınmamasına da sebep olmuştur. Kaynak dilden dahi çeviri yapıldığında bazı kayıplar söz konusu olabiliyorken, ara dile çevrilirken kayıpların meydana geldiği bir metnin tekrar çevrilmesi birçok eşdeğerlik sorununu ortaya çıkarmıştır.

Ara dil kullanılarak yapılan çevirilerde doğrudan çevirilere nazaran daha çok çeviri kaybı yaşanmasının sebepleri hakkında şu yorumları yapmak mümkündür:

1. Ara dil ve hedef dil arasında eşdeğerlik söz konusu olabilir. Asıl problem kaynak dilden ara dile çeviri esnasında yaşanmış olabilir. Yani tüm bu eksiltme, ekleme, yorumlama gibi sorun teşkil eden yöntemlere kaynak dilden ara dile çeviri esnasında başvurulmuş olabilir.
2. Çevirmen verilen metni en doğru biçimde çevirmek istese de yayınevi tercihleri çevirmeni yönlendirmiş olabilir.
3. Çevirmen ara dilden çevireceği metnin kaynak dilden yapılan çevirisi olmadığı için veya çevirisi mevcut ise de okumadığı için kaynak metin ara dile çevrildiği esnada ne gibi kayıplar yaşandığını fark etmemiş olabilir.

Araştırma bulgularından hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

1. Ara dil kullanıldığında çeviri kayıplarının arttığı bulgusundan hareketle çeviri sürecinde kayıpların en aza indirgenmesi için mümkün olduğunca kaynak dilden doğrudan çeviri yapılmalıdır.
2. Yayınevleri çevirmen tercihini kaynak dile hâkim çevirmenlerden yana kullanmalı veya en azından ara dile hâkim ve kaynak dili de iki metni karşılaştırıp çeviri kayıplarını tespit edebilecek düzeyde bilen çevirmenlerden yana kullanmalıdır.
3. Ara dilden çeviri yapan çevirmenler çevirecekleri metinlerin varsa kaynak dilden doğrudan çevrilerinden çeviri sürecinde yararlanmalıdır.
4. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu araştırmada incelenen metinlerin ara dillere çevirileri ile hedef dil Türkçeye çevirileri karşılaştırmalı incelenerek ne tür çeviri kayıplarının meydana geldiği tespit edilebilir.
5. Kaynak dil Arapçadan ara dillere çeviri esnasında ne gibi çeviri kayıplarının meydana geldiğini saptamak için kaynak metin ile ara dil çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenerek bu araştırmanın bulgularıyla karşılaştırılabilir.
6. Çeviri kayıplarının daha çok kaynak dilden ara dile çeviri esnasında mı yoksa ara dilden hedef dile çeviri esnasında mı meydana geldiğini saptamak için araştırmaların bulguları karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. Ankara: İmge.
- Berman, R. A. (1984), Syntactic components of the foreign language reading process. In: Alderson, J.C. and Urquhart, A.H., (Eds.), *Reading in a Foreign Language*, (pp. 139-159). Longman, London.
- Göktaş, B. (2011). *1990-2008 Yılları Arasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Edebi Eser Çevirileri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürçağlar, Ş. T. (2019). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gürses, S. (2007). İntihal Kültürü. *Varlık*, (1994), 9-16.
- Holmes, J. (1988). *Translated: Papers on literary translation and translation studies Contributor*, Raymond van den Broeck. Amsterdam: Rodopi.
- Lüleci, M. (2016). Edebî metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık: "Sisler Bulvarı", "Tutunamayanlar". *Journal of Turkish Studies*, 11(4), 595-595.
- Mahfuz, N. (1961). *El-Liss ve'l-Kilâb*. Kahire: Dâruş-Şurûk.
- Mahfuz, N. (1961). *Hırsız ve köpekler*. (A. Pardo Çev.). Ankara: Kırmızı Kedi.
- Mahfuz, N. (1961). *Hırsız ve köpekler*. (R. Er Çev.). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Türe Pekel, Ü. (2017). *Türkçe çeviri dergilerinde ara dilden çeviriler üzerine betimleyici bir inceleme: 1979-2013*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.